

Οι βασικές μεταρρυθμίσεις που επέφερε ο νόμος 4800/2021

Ιδίως στο ζήτημα της επιμέλειας των ανήλικων τέκνων έπειτα από τη λύση ή την ακύρωση του γάμου ή του συμφώνου συμβίωσης

Ευαγγελία Κουρτζίδα, προπτυχιακή φοιτήτρια της Νομικής Σχολής του Ευρωπαϊκού Πανεπιστημίου Κύπρου

Η παρούσα μελέτη επικεντρώνεται στην παρουσίαση και αξιολόγηση των βασικών ρυθμίσεων του νόμου 4800/2021 και των αλλαγών επέφερε στο θεσμικό πλαίσιο για την άσκηση της γονικής μέριμνας, όπως αυτές ενσωματώθηκαν στον Αστικό Κώδικα. Βασική καινοτομία του νέου νόμου είναι η εισαγωγή του κανόνα της υποχρεωτικής συνεπιμέλειας των ανήλικων τέκνων, μετά τη λύση ή ακύρωση του γάμου ή του συμφώνου συμβίωσης.

Είναι γεγονός ότι η πάγια νομολογιακή πρακτική στην ελληνική έννομη τάξη αντιδιαστέλλεται προς τις ρυθμίσεις που εισήχθησαν, καθώς η επιμέλεια είθισται να ανατίθεται εξ ολοκλήρου στη μητέρα. Εξαιρούνταν οι περιπτώσεις της από κοινού συμφωνίας των γονέων για τον τρόπο κατανομής της ή διαφορετικής ευμεγέθους του δικαστηρίου λόγω σοβαρής και αποδεδειγμένης ακαταλληλότητας της μητέρας, αιτία ασθενείας, κακής ή/και λανθασμένης άσκησης της (παράμεληση, κατακριτέες και βλαπτικές επιλογές κ.λπ.), συνδυαστικά με τη συνδρομή των προαπαιτούμενων κριτηρίων για την ανάληψή της από τον πατέρα (πηγαίο ενδιαφέρον, ικανότητα ανάληψης ευθυνών, κατάλληλες συνθήκες διαβίωσης κ.λπ.). Παρά ταύτα, το νέο νομικό πλαίσιο επιβάλλει την καταρχήν άσκηση της γονικής μέριμνας «από κοινού και εξίσου» από τους γονείς.

Πιο συγκεκριμένα, αποτελεί κοινή παραδοχή ότι η εκάστοτε οικογένεια, ήτοι το σύνολο των προσώπων που συνδέονται μεταξύ τους είτε με γάμο, είτε σύμφωνο συμβίωσης (ομόφυλα και ετερόφυλα ζευγάρια), είτε με

γέννηση (ακόμη και μέσω της ιατρικώς υποβοηθούμενης αναπαραγωγής), είτε με υιοθεσία και συμπεριλαμβάνει όλες τις μορφές (εναλλακτικές και μη – πυρηνική, μονογονεϊκή, εκτός γάμου ή συμφώνου συμβίωσης, εκτός γέννησης και ανεξαρτήτως φύλων), είναι μια μικρογραφία της κοινωνίας. Έτι περισσότερο, προδιαγράφει και καθορίζει την εξέλιξή της, εφόσον εντός της οικογένειας διαπλάθεται η προσωπικότητα, ο ψυχισμός και οι αντιλήψεις των τέκνων, ως νέας γενιάς πολιτών. Στο αίτημα, λοιπόν, για τον εκσυγχρονισμό των σχέσεων μεταξύ γονέων και τέκνων επιχείρησε να απαντήσει ο αμφιλεγόμενος νόμος 4800/2021, ο οποίος συνδέεται με πληθώρα μεταρρυθμίσεων στο Οικογενειακό Δίκαιο, ύστερα από σειρά ετών. Δεδομένου ότι η φύση του εν λόγω θέματος είναι πολυσχιδής, κρίνεται απαραίτητη η μελέτη ορισμένων καίριων σημείων.

Μάλιστα, η νομική κοινότητα της Ελλάδος συλλήβδην, έχει καταστήσει σαφές ότι είναι απολύτως σύμφωνη με την αναγκαιότητα της νομοθετικής πρωτοβουλίας για τη μεταρρύθμιση του Οικογενειακού Δικαίου μετά από 4 δεκαετίες, ιδίως στο ζήτημα των σχέσεων των

Αλλαγές στην ελληνική έννομη τάξη για το θεσμικό πλαίσιο της ενάσκησης της γονικής μέριμνας

Οι βασικές μεταρρυθμίσεις που επέφερε ο νόμος 4800/2021

γονέων με τα τέκνα^[1] και στα δικαιώματα αυτών, ούτως ώστε να είναι συμβατό με τις σύγχρονες κοινωνικές επιταγές. Ωστόσο, έχουν διαπιστωθεί και καίριες αστοχίες, ερμηνευτικά προβλήματα και νομοτεχνικά σφάλματα, τα οποία είχαν επισημανθεί τόσο κατά τη συζήτηση στη Διαρκή Κοινοβουλευτική Επιτροπή Δημόσιας Διοίκησης, Δημόσιας Τάξης και Δικαιοσύνης της Βουλής όσο και κατά τη συζήτηση του νομοσχεδίου στην Ολομέλεια. Ορισμένα ζητήματα εξ αυτών ελήφθησαν υπόψη στην τελική διαμόρφωση του νόμου, εν αντιθέσει με άλλα που παρέμειναν και θα απασχολήσουν τον ερμηνευτή του δικαίου στο μέλλον.

Ακριβέστερα, ο Συνήγορος του Πολίτη, η Εταιρεία Οικογενειακού Δικαίου, η Ειδική Επιτροπή από την Ολομέλεια των Προέδρων των Δικηγορικών Συλλόγων Ελλάδος (σύμφωνα με το άρθρο 134 του Κώδικα Δεοντολογίας Δικηγορικού Λειτουργήματος) και η Ένωση Δικαστών και Εισαγγελέων, εξέφρασαν τις ενστάσεις και τις παρατηρήσεις τους εφ' όλης της ύλης, με σημείο αιχμής την άσκηση της γονικής μέριμνας των ανηλίκων τέκνων.

Α. Οι πρωτοποριακές μεταρρυθμίσεις του 1983 στο Οικογενειακό Δίκαιο

Είναι αναμφίλεκτο ότι ο νόμος 1329/1983 (ΦΕΚ Α' 25/18.02.1983) κατήργησε αρκετά αναχρονιστικά σημεία των ρυθμίσεων στον τομέα του Οικογενειακού Δικαίου και εισήγαγε ρηξικέλευθες για την εποχή του μεταρρυθμίσεις. Αυτή η βαθιά τομή στον εκσυγχρονισμό και στην αναμόρφωση της νομοθεσίας επετεύχθη με την κατάργηση του θεσμού της προίκας και της περιουσιακής κοινοκτημοσύνης, της κυρίαρχης πατρικής εξουσίας στην οικογένεια, της δυσμενούς νομικής θέσεως των τέκνων εκτός γάμου και της υποχρεωτικής απόκτησης του επωνύμου του συζύγου. Θεσπίστηκε περαιτέρω, η συνταγματικώς (από το 1975) και υπερεθνικώς κατοχυρωμένη αρχή της ισότητας των φύλων (άρθρο

4 § 2 του Συντάγματος, άρθρο 14 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου -εφεξής ΕΣΔΑ- και άρθρα 20, 21 §1 και 23 §1 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης -εφεξής ΧΘΔΕΕ-), η αυτονομία της περιουσίας εκάστου των συζύγων, η ισότιμη συμβολή στα βάρη και η «αξίωση συμμετοχής» στα αποκτήματα κατά τη διάρκεια γάμου. Επιπλέον καινοτομίες ήταν - πέραν της εξομοίωσης των δικαιωμάτων των τέκνων που γεννήθηκαν εντός και εκτός γάμου και της διατήρησης του πατρικού επωνύμου των γυναικών μετά το γάμο - η δυνατότητα επιλογής του επωνύμου των τέκνων και το συναινετικό διαζύγιο^[2].

Β. Η ευρεία μεταρρύθμιση του νόμου 4800/2021 στο Οικογενειακό Δίκαιο

Ι. Η αναγκαιότητα και ο σκοπός των τροποποιήσεων

Θέτοντας ως βάση τον προαναφερθέντα νόμο, γίνεται αντιληπτό ότι η μεταρρύθμιση του Οικογενειακού Δικαίου, ιδίως στο κεφάλαιο των σχέσεων γονέων και τέκνων, ήταν επιβεβλημένη, διότι, μετά από τα 38 χρόνια εφαρμογής του, έχουν μεταβληθεί άρδην οι κοινωνικές συνθήκες. Η ραγδαία αύξηση των αιτημάτων στα δικαστήρια για προστασία και επίλυση των οικογενειακών διαφορών με προσωρινές ή οριστικές ετυμηγορίες, η ύπαρξη αλλότρων ή/και - κατά περιπτώσεις - ορισμένων δικαίων και πρωτοποριακών δικαστικών αποφάσεων ακόμη και με ισόχρονη κατανομή άσκησης της γονικής μέριμνας, η αύξηση των περιπτώσεων ενδοοικογενειακής βίας, η σύσταση ενώσεων που έχουν σκοπό την ενίσχυση των πατρικών δικαιωμάτων και την αποτροπή της αποξένωσης από τα τέκνα τους και η προβαλλόμενη ανάγκη από μερίδα νομικών για εναρμόνιση προς το δίκαιο άλλων κρατών-μελών ή προς ευρωπαϊκούς κανόνες δικαίου σχετικά με τον τρόπο άσκησης

Κομβικής σημασίας μεταρρύθμιση η εξομοίωση των δικαιωμάτων των τέκνων όντων γεννημένων εντός και εκτός γάμου και της διατήρησης του πατρικού επωνύμου των γυναικών μετά το γάμο

^[1] Ζητήματα καταχρηστικής άσκησης της επιμέλειας των τέκνων/λήψη μονομερών αποφάσεων που επηρεάζουν ή θίγουν τα δικαιώματα του παιδιού και του έτερου γονέα, αδιαφορία ή/και παραμέληση, αθέτηση

συμφωνιών, μη συμμόρφωση στις δικαστικές αποφάσεις, πάγια νομολογία για τη χορήγηση της επιμέλειας αποκλειστικά στη μητέρα, ύπαρξη στερεοτύπων κ.λπ.

^[2] Βασιλίκης Βαθρακοκοίλης, Οικογενειακό Δίκαιο, εκδόσεις Σάκουλα, Αθήνα 2004, σελ. 19-23.

Οικογενειακό Δίκαιο

της γονικής μέριμνας^[3], είναι μόνο κάποιοι από τους λόγους που ώθησαν τις εξελίξεις προς αυτή την κατεύθυνση.

Προς επίρρωση των προειπωθέντων επιχειρημάτων έπονται ορισμένες δικαστικές αποφάσεις που τείνουν να διαφοροποιούνται από τη συνολική θεώρηση. Αρχικά, η απόφαση 3795/2020 του Μονομελούς Πρωτοδικείου Πειραιά έκρινε ότι η επιμέλεια των τέκνων πρέπει να ανατεθεί αποκλειστικά στον - καλούντα-ενάγοντα-εναγόμενο - πατέρα λόγω της αδιαφορίας που επεδείκνυε η μητέρα («Η μεταξύ τους έγγαμη συμβίωση δεν εξελίχθηκε ομαλά...εναγομένης-εναγουσας από την οικογενειακή στέγη» και «Αποδείχθηκε περαιτέρω...η κλήση-εναγομένης-εναγουσας στο σύνολό της»). Συνεκδοχικά, η απόφαση 126/2018 (Α2 Πολιτικό Τμήμα) του Αρείου Πάγου απεφάνθη υπέρ του αναιρεσίβλητου (πατέρα) στην ανάθεση της επιμέλειας («Οι διάδικοι αποδείχθηκε ότι συμβίωναν... του ανηλίκου τέκνου των διαδίκων»... Έτσι που έκρινε το Μονομέλές Πρωτοδικείο...ως ηττώμενη διάδικος»). Εξίσου σημαντική είναι και η απόφαση 4948/2015 του Εφετείου Αθηνών, σύμφωνα με την οποία πραγματοποιήθηκε λειτουργική κατανομή άσκησης της επιμέλειας των ανηλίκων τέκνων μεταξύ των γονέων και ανάθεση ορισμένων επιμέρους τομέων της στον πατέρα («Αμφότεροι οι διάδικοι...δεκτός ως βάσιμος και από ουσιαστική άποψη^[4]»).

Άλλωστε, ήδη από το 2007 και μετά, συστάθηκαν 5 Νομοπαρασκευαστικές Επιτροπές που μελετούσαν τη συγκεκριμένη αναμόρφωση και διαπίστωσαν ομόφωνα την ανάγκη να επέλθουν ορισμένες αλλαγές. Επιπλέον,

... λειτουργική κατανομή άσκησης της επιμέλειας των ανηλίκων τέκνων μεταξύ των γονέων και ανάθεση ορισμένων επιμέρους τομέων της στον πατέρα...

^[3] Νομοθεσία η οποία προβλέπει την από κοινού άσκηση της γονικής μέριμνας εφαρμόζεται στις χώρες: Γαλλία, Ιταλία, Ολλανδία, Βέλγιο, Σουηδία, Αυστρία, Τσεχία και Ιρλανδία. Αντίστοιχη νομοθεσία ισχύει και στη Ρουμανία, την Ουγγαρία, τη Σλοβακία και τη Λετονία. Κ. Χριστακάκου-Φωτιάδη και Νίκος Κουματζής, Επιμέλεια & διατροφή τέκνου, δικαίωμα επικοινωνίας, εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα, 2008, σελ. 3-18, 35-53, 62-73, 90-92. Ν. Κουμουτζής, Η γονική μέριμνα του γεννημένου χωρίς γάμο παιδιού και το δικαίωμα οικογενειακής ζωής του πατέρα, εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα, 2011, σελ. 1-172. Κ. Παναγιούλιας, Το δικαίωμα προσωπικής επικοινωνίας γονέων και τέκνων (1520 ΑΚ), εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2011, σελ. 3-158.

^[4] Αναλυτικά οι δικαστικές αποφάσεις στις διαδικτυακές ιστοσελίδες (κατ' αντιστοιχία)

πριν ψηφιστεί ο νόμος, τροποποιήθηκε σε ποικίλα μέρη σε σχέση με την αρχική του μορφή μέσω των σχετικών συζητήσεων και γνωμοδοτήσεων που λειτουργήσαν διορθωτικά. Την πρωτοκαθεδρία έχει «η εξυπηρέτηση του βέλτιστου συμφέροντος του τέκνου^[5]», στην οποία επιδρά καταλυτικά η ενεργή συμμετοχή αμφότερων των γονέων στην ανατροφή του (βραχυπρόθεσμοι στόχοι), αλλά και σε κάθε περίπτωση στις σχέσεις μεταξύ τους (όπως αναγράφεται ρητώς στο Κεφάλαιο Α', άρθρα 1 και 2 του νόμου), αποβλέποντας στην ψυχική υγεία του τέκνου, την ομαλή ένταξή του στο κοινωνικό περιβάλλον, την ορθή διαπαιδαγώγησή του και την ανάπτυξη της προσωπικότητάς του. Σε αυτό συνηγείται και η απρόσκοπτη συνεργασία των γονέων, ελλείψει ειρίδων, ο διάλογος και η εξεύρεση αμοιβαία αποδεκτών λύσεων (μακροπρόθεσμοι στόχοι).

II. Το περιεχόμενο του νόμου 4800/2021

Επισημαίνονται 13 άρθρα του Αστικού Κώδικα στα οποία σημειώνονται μεταβολές και αντικαταστάσεις άρθρων, εδαφίων ή/και λέξεων. Αναλυτικά, τα άρθρα 56, 1441, 1510-1516, 1518-1520 και 1532, ιδίως από το 11^ο Κεφάλαιο του ΑΚ (Κεφάλαια Β' και Γ', άρθρα 3-14 και Κεφάλαιο ΣΤ' άρθρα 20 και 21 του νόμου) εισάγουν ρυθμίσεις για την προστασία του συμφέροντος των τέκνων, τη θεσμοθέτηση της συνεπιμέλειας («από κοινού και εξίσου» άσκηση της γονικής μέριμνας συλλήβδην), την ενημέρωση (και το συναινετικό διαζύγιο), την αποφασιστική συμμετοχή αμφότερων των γονέων σε όλα τα ζητήματα που αφορούν τα τέκνα, του τόπου διαμονής

<http://www.eod.gr/timeliness/jurisprudence/gonikimerimna/item/190-epimeleia-teknon-anathese-epimeleias-ston-patera-giati-aftos-ta-frontize-me-ti-syndromi-ton-goneon-tou-adiaforia-miteras>
http://www.areiospagos.gr/nomologia/apofaseis_DISPLAY.asp?cd=3JFJJHXXK478VNDIYZZ1J6X2BFMXY4&apof=126_2018

^[5] Η λέξη «βέλτιστο» σχολιάστηκε αρχικά και από την Επιστημονική Επιτροπή της Βουλής, καθότι ομοιάζει με τη διάταξη του αγγλοσαξονικού Δικαίου “child’s best interest” και οι διαφωνίες αφορούσαν στην τοποθέτηση ή στην αφαίρεσή της, δεδομένης της θέσεώς της το συμφέρον του τέκνου είναι καλώς νοούμενο από τη νομολογία των δικαστηρίων και ακριβώς ορισμένο. Το συμφέρον του τέκνου αποτελεί αόριστη νομική έννοια που καθορίζεται νομοθετικά για πρώτη φορά, υπό τη μορφή κριτηρίων, στο νέο άρθρο 1511 του ΑΚ.

Οι βασικές μεταρρυθμίσεις που επέφερε ο νόμος 4800/2021

τους, της επικοινωνίας τους με το γονέα τον οποίο δε διαμένουν και το τεκμήριο του χρόνου («1/3 του συνολικού χρόνου, εκτός αν ο γονέας αυτός ζητά μικρότερο χρόνο επικοινωνίας ή επιβάλλεται να καθορισθεί μικρότερος ή μεγαλύτερος χρόνος επικοινωνίας για λόγους που αφορούν στις συνθήκες διαβίωσης ή στο συμφέρον του τέκνου»), τη συνεργασία, την τήρηση των συμφωνηθέντων από τους γονείς και τον αμοιβαίο σεβασμό.

Παράλληλα, ενισχύεται ο διάλογος και η εναλλακτική μέθοδος αποφυγής των διαξιφισμών ενώπιον των δικαστηρίων (διαμεσολάβηση) και αν η υπόθεση αχθεί σε επίπεδο δικαστηρίου, είναι εφικτό να ζητηθεί η γνώμη του τέκνου αναλόγως με την ωριμότητά του. Ακολουθώντας, αναφέρονται περιπτώσεις ευχέρειας για διαφορετική ρύθμιση της γονικής μέριμνας, διευκόλυνση της άσκησης από τέκνα γεννημένα εκτός γάμου, όπως επίσης και περιπτώσεις επανακαθορισμού της (περιορισμός ή αποκλεισμός), συνεπεία κακής ασκήσεώς της με ενδεικτικά και αντικειμενικά κριτήρια που συνεκτιμώνται υποχρεωτικά από τα δικαστήρια. Ακόμη, εισάγονται ρυθμίσεις για τη διαφύλαξη των οικογενειακών σχέσεων και των κοινωνικοσυναισθηματικών δεσμών των τέκνων με έτερα πρόσωπα.

Καινοτομία αποτελεί η δημιουργία ειδικών προγραμμάτων στην Εθνική Σχολή Δικαστικών Λειτουργιών για την επιμόρφωση των δικαστικών (Κεφάλαιο Δ', άρθρα 15-17 και Κεφάλαιο ΣΤ', άρθρο 22 του νόμου), ενώ οι μεταβατικές διατάξεις του Κεφαλαίου Ε', άρθρα 18 και 19 του νόμου συμπεριλαμβάνουν και τις ενκρίσεις υποθέσεις, για τις οποίες δεν έχει εκδοθεί ακόμη αμετάκλητη δικαστική απόφαση.

III. Ειδικότερη μνεία στις υφιστάμενες μεταβολές και παρατηρήσεις

α. Τροποποίηση του άρθρου 56 ΑΚ

Ως προς το άρθρο 3 (56 §2 ΑΚ) που αναφέρεται στην επίδοση των εγγράφων που αφορούν το τέκνο, η βασική ένσταση ήταν ότι δεν εμπίπτει στον ΑΚ αλλά στις διατάξεις του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας (άρθρο 126 §1 περίπτωση β' / εφεξής ΚΠολΔ). Πέραν τούτου, επισημάνθηκε από τους επικριτές της ρύθμισης ότι ανατρέπει τη νομολογία του Αρείου Πάγου σύμφωνα με την οποία, παρά τη ρύθμιση του άρθρου 126 §2 του ΚΠολΔ («αν

υπάρχουν περισσότεροι νόμιμοι αντιπρόσωποι, αρκεί η επίδοση σε έναν από αυτούς»), στην περίπτωση των ανηλίκων η επίδοση πρέπει να γίνεται πάντα και στους δύο γονείς (είτε η γονική μέριμνα ασκείται από τον έναν είτε και από τους δύο, ενώ το άρθρο 56 §2 ΑΚ αναφέρει ότι: «Η επίδοση εγγράφων που αφορούν το τέκνο γίνεται στην κατοικία του γονέα με τον οποίο διαμένει ή του τρίτου που ασκεί τη γονική μέριμνα»).

Προσέτι, ελλοχεύει ο κίνδυνος βλάβης του συμφέροντος του τέκνου (πιθανή πλημμελής εκπροσώπηση εξαιτίας αμέλειας) και παραβίασης του δικαιώματος και της υποχρέωσης του γονέα για την άσκηση της γονικής μέριμνας (εκπροσώπηση τέκνου), δεδομένου ότι η συμμόρφωση ή μη του γονέα («Ο γονέας με τον οποίο διαμένει το τέκνο, υποχρεώνεται άμεσα να ενημερώσει τον άλλο γονέα σχετικά με την επίδοση και το περιεχόμενο των εγγράφων που το αφορούν») ενδέχεται να επηρεαστεί από τις διαπροσωπικές σχέσεις του με τον έτερο γονέα.

β. Η νέα ρύθμιση του άρθρου 1511 ΑΚ για το συμφέρον του τέκνου και η προσθήκη της συνεπιμέλειας στα άρθρα 1510 και 1513 ΑΚ

Το άρθρο 5 του ν. 4800/21 (νέο άρθρο 1511 §2 ΑΚ) φαίνεται να εκπληρώνει μεν το θεσμικό του ρόλο έναντι του άρθρου 18 της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού, όμως η εξειδίκευση της αόριστης νομικής έννοιας του συμφέροντος του τέκνου με την προτεραιοποίηση των κριτηρίων, αφαιρεί μέρος της διακριτικής ευχέρειας των εφαρμοστών του δικαίου να αποφανθούν βάσει της ιδιαιτερότητας της εκάστοτε περίπτωσης και λησμονεί βασικές παραμέτρους αξιολόγησης, όπως η καταλληλότητα των γονέων και η ικανότητα προσαρμογής τους στις απαιτήσεις και στα καθήκοντα του λειτουργήματός τους, αλλοιώνοντας με αυτόν τον τρόπο τον παιδοκεντρικό χαρακτήρα του Οικογενειακού Δικαίου.

Το άρθρο 7 του ν. 4800/2021 (νέα άρθρα 1510 και 1513 ΑΚ) εισάγει τη λέξη «εξίσου» στην άσκηση της γονικής μέριμνας, ήτοι τον κανόνα της συνεπιμέλειας εκ του νόμου, η οποία δεν κρίνεται ως μονοσήμαντη. Κατ' ουσίαν πρόκειται για τη διατήρηση της επαφής των γονέων με το τέκνο κατ' ίσο χρόνο και

Ο νόμος 4800/2021 εστιάζει μέσω των θεσμοθετημένων διατάξεων του στην προφύλαξη των συμφερόντων του τέκνου, διότι τα τελευταία πιθανώς να καταπατώνται όταν οι διαπροσωπικές σχέσεις των γονέων δεν είναι συνεργατικές

Οικογενειακό Δίκαιο

την ενημέρωση και συναπόφασή τους στο σύνολο των ζητημάτων που το αφορούν, τόσο για τις πράξεις της καθημερινότητας όσο και για επείγοντα θέματα και θέματα διαχείρισης της περιουσίας του^[6]. Βέβαια, πέραν του ότι αυτό προϋποθέτει την άριστη συνεργασία και συνεννόηση των γονέων, είναι φανερό ότι είναι δύσκολο να εφαρμοστεί: Οι πράξεις που καταγράφονται ιδίως στα επείγοντα θέματα και στις «συνήθειες πράξεις επιμέλειας», αν λαμβάνουν χώρα εφόσον ενημερωθεί προηγουμένως ο άλλος γονέας οδηγούν σε μια καθημερινότητα για το παιδί και τους γονείς, η οποία είναι δύσκολο να λειτουργήσει στην πράξη. Το πιθανότερο είναι ότι τα Δικαστήρια θα κατακλυσθούν από αιτήματα έκδοσης προσωρινών διαταχών για ζητήματα καθημερινής ρουτίνας. Πιο ευέλικτη εκτιμάται η ενημέρωση του άλλου γονέα για τα τρέχοντα ζητήματα σε εύλογο χρόνο, όπως υπό το προϊσχύσαν δικαιο.

Αλλά και περαιτέρω η υποχρεωτική συνεπιμέλεια οδηγεί, στην πράξη, στην υιοθέτηση της εναλλασσόμενης κατοικίας του τέκνου, δεδομένου ότι για να εφαρμοστεί η από και εξίσου άσκηση της γονικής μέριμνας προϋποτίθεται και η από κοινού και εξίσου διαμονή των γονέων με το τέκνο. Σε αυτό συνηγορεί και το διευρυνόμενο δικαίωμα επικοινωνίας του άρθρου 1520 §1 ΑΚ (άρθρο 13 του νόμου), με το τεκμήριο του 1/3. Εντούτοις, το μέτρο αυτό ως υποχρεωτικό έχει ορισμένα βασικά μειονεκτήματα στην πράξη, τα οποία πρέπει να ληφθούν υπόψη: Αφενός, η διατήρηση δύο κατοικιών για το παιδί, συνεπάγεται μεγάλη οικονομική επιβάρυνση, στην οποία δε μπορεί κάθε γονέας να ανταποκριθεί. Αφετέρου, εγείρονται σοβαρά προβλήματα στον ορισμό και στην καταβολή της διατροφής. Ταυτόχρονα, οι εκτιμήσεις της πλειοψηφίας των παιδοψυχιατρικών ενώσεων καθιστούν τη διατήρηση του σταθερού περιβάλλοντος του παιδιού ως συνθήκη υψίστης σημασίας για την ομαλή ψυχοσυναισθηματική του ανάπτυξη^[7].

Υπό την έννοια αυτή και δεδομένου ότι υπερτονίζεται η ανάγκη της ισότητας των γονέων ως απόλυτη προτεραιότητα του νέου νόμου,

τίθεται ζήτημα διαφύλαξης του παιδοκεντρικού χαρακτήρα του Οικογενειακού Δικαίου, που αποτελεί απαίτηση της διεθνούς και ευρωπαϊκής έννομης τάξης (ως εκ τούτου, δεν είναι δυνατόν να περιοριστεί ή να αποκλειστεί από τον εθνικό νομοθέτη διότι δεσμεύεται). Η απαίτηση αυτή απορρέει ιδίως από τη Διεθνή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού (εφεξής ΔΣΔΠ), η οποία κυρώθηκε στην Ελλάδα με το νόμο 2101/1992 (ΦΕΚ Α' 192/02.12.1992), αλλά και από την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Άσκηση των Δικαιωμάτων του Παιδιού, η οποία κυρώθηκε με το νόμο 2502/1997 (ΦΕΚ Α' 103/28.05.1997)^[8]. Στα προαναφερθέντα θα πρέπει να προστεθούν το άρθρο 8 της ΕΣΔΑ και τα άρθρα 24 και 32 του ΧΘΔΕΕ.

Παρατηρείται προς αποφυγή παρερμηνειών ότι η Ελλάδα δε υποχρεούται ούτε από την Ευρωπαϊκή Ένωση ούτε από την ΕΣΔΑ να καθιερώσει συγκεκριμένο σύστημα επιμέλειας και επικοινωνίας. Ακόμη και στη ΔΣΔΠ πυρήνας των ρυθμίσεων είναι η υπευθυνότητα των γονέων για την ανατροφή του τέκνου και η αδιάλειπτη προσωπική επαφή με αμφοτέρους τους γονείς (άρθρο 4 ΔΣΔΠ), στοχεύοντας στον ποιοτικό χρόνο και όχι στη δέσμευση από ποσοτικά τεκμήρια. Έτσι, η μοναδική υποχρέωση της Ελλάδας έναντι του ενωσιακού και του διεθνούς δικαίου είναι αρχικώς η νομική κατοχύρωση και η έμπρακτη διαφύλαξη του συμφέροντος του παιδιού και δευτερευόντως της οικογενειακής ζωής των γονέων του. Μάλιστα, παρά την επίκληση αξιόπιστων ερευνών που καταλήγουν ότι η εναλλασσόμενη κατοικία λειτουργεί ευνοϊκά για τα παιδιά, εκείνο που ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα είναι ότι τα πορίσματα είναι αντικρουόμενα και εκείνα που τάσσονται υπέρ της εναλλασσόμενης κατοικίας, συνδέονται κυρίως με προηγηθείσα συμφωνία των γονέων και όχι με περιπτώσεις που αυτοί έχουν αντιδικήσει. Ειδικά για τις έρευνες που δεν έχουν διεξαχθεί στην Ελλάδα είναι δεδομένο ότι αποτυπώνουν διαφορετικές κοινωνικές συνθήκες, δεδομένου ότι η Παιδοψυχιατρική Εταιρεία Ελλάδος κατέγραψε πρόσφατα ότι, ανεξαρτήτως ηλικίας, τα παιδιά παρουσιάζουν

... η ανάγκη της ισότητας των γονέων ως απόλυτη προτεραιότητα του νέου νόμου...

^[6] Βλέπε και το νέο άρθρο 1516 §1 περίπτωση 1.

^[7] Βλέπε και την απόφαση 1016/2019 (Α' Πολιτικό Τμήμα) του Αρείου Πάγου αλλά και την απόφαση 39/2015 του Μονομελούς Πρωτοδικείου Αθηνών.

^[8] Συνολικά η έννομη προστασία των δικαιωμάτων των παιδιών σε διεθνές και ευρωπαϊκό επίπεδο στη διαδικτυακή ιστοσελίδα <https://ddp.gr/nomoi-k-dikaiomata/>

Οι βασικές μεταρρυθμίσεις που επέφερε ο νόμος 4800/2021

άγχη και δυσκολίες στη διαχείριση της εναλλασσόμενης κατοικίας.

γ. Η εναλλακτική διευθέτηση της επιμέλειας των τέκνων

Πάντως, το άρθρο 8 του ν. 4800/21 (νέο άρθρο 1514 ΑΚ) παρέχει την δυνατότητα διαφορετικής συμφωνίας των γονέων στην κατανομή της γονικής μέριμνας σε σχέση με το σύστημα της συνεπιμέλειας. Είναι θεμιτό να υφίσταται ευχέρεια κατανομής, με αποκλεισμό, όμως, παραλλήλως, της αποφυγής των υποχρεώσεων ή της επιδιώξεως για ελαχιστοποίηση αυτών ακόμη και από τον πυρήνα της (λειτουργικό και προσωποπαγές δικαίωμα, δεν ισχύει η παραιτήση ή η μεταβίβαση), αν δεν συντρέχει σπουδαίος λόγος (π.χ. κακή άσκηση γονικής μέριμνας, ασθένεια κ.λπ.).

δ. Οι αλλαγές που επήλθαν στο καθεστώς της επιμέλειας των τέκνων εκτός γάμου

Σε ό,τι αφορά το άρθρο 9 ν. 4800/21 (νέο άρθρο 1515 ΑΚ) και τη γονική μέριμνα των τέκνων γεννημένων εκτός γάμου η αλλαγή είναι θετική, καθώς στη δικαστική αναγνώριση του τέκνου δίδεται η δυνατότητα στον πατέρα, παρά την αντιδικία και εφόσον το επιβάλλει το συμφέρον του τέκνου, να καταθέσει σχετική αίτηση στο δικαστήριο, το οποίο με τη σειρά του θα εξετάσει αν θα τον αποκλείσει τελικώς ή όχι από την άσκηση της γονικής μέριμνας. Ωστόσο, θα ήταν ωφέλιμο να παραλείπεται αυτή η διαδικασία και να χορηγείται δίχως περαιτέρω ενέργειες η άσκηση της γονικής μέριμνας στον πατέρα, στις περιπτώσεις που αντιδίκησε με γνώμονα την αμφισβήτηση της πατρότητας και την επιδίωξη υποβολής σε ιατρικές εξετάσεις με αναγνωρισμένες επιστημονικές μεθόδους (διεξαγωγή τεστ DNA).

ε. Η προβληματική γύρω από το ζήτημα των προβλεπόμενων συνεπειών της κακής άσκησης της γονικής μέριμνας και η παρέμβαση της διεθνούς κοινότητας

Εξαιρετικής σπουδαιότητας είναι το άρθρο 14 (1532 ΑΚ) συνδυαστικά εφαρμοζόμενο και ερμηνευόμενο με το άρθρο 13 (1520 §1 εδάφια δ' και ε'), τα οποία κάνουν λόγο για τις συνέπειες της κακής άσκησης της γονικής

μέριμνας. Οι μεταβολές που επήλθαν σχετίζονται με την προσαφαίρεση καίριων λέξεων που υπαγορεύουν ενέργειες και παρεμβάσεις μείζονος σημασίας και με την εισαγωγή απαρίθμησης που μεταθέτει ενδεχομένως το κέντρο βάρους σε ορισμένες μόνο πράξεις.

Εν πρώτοις, η αφαίρεση της αυτεπάγγελτης εξουσίας του δικαστηρίου «να διατάζει οποιοδήποτε πρόσφορο μέτρο εάν οι γονείς ασκούν το λειτούργημα τους καταχρηστικά ή δεν μπορούν να ανταποκριθούν σε αυτό», δεν εξυπηρετεί το συμφέρον του τέκνου. Η προειπωθείσα παρατήρηση προκύπτει από το άρθρο 1532 §1 ΑΚ, από το οποίο έχουν απαλειφθεί οι λέξεις «ή και αυτεπαγγέλτως».

Επιπροσθέτως, από την απαρίθμηση των περιπτώσεων κακής άσκησης της γονικής μέριμνας παρελείφθησαν και άλλες σοβαρές περιπτώσεις, όπως η εξάρτηση του γονέα από ναρκωτικές ουσίες και η παραμέληση των ζητημάτων της υγείας και της εκπαίδευσής του. Σαφώς, η χρήση της λέξης «ιδίω» παραπέμπει σε ενδεικτική απαρίθμηση, οπότε είναι εφικτό να διευρυνθεί αυτός ο κατάλογος από τον εφαρμοστή του δικαίου. Επισημαίνεται ακόμη ότι, παρά την ειδική μνεία που γίνεται στο νέο άρθρο 1532 ΑΚ σε πράξεις ενδοοικογενειακής βίας^[9] ή σε εγκλήματα κατά της γενετήσιας ελευθερίας ή σε εγκλήματα οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής ως προς τη θεμελίωση κακής άσκησης της γονικής μέριμνας, ο νομοθέτης απαιτεί κατάδίκη του φερόμενου ως ακατάλληλου γονέα, με οριστική δικαστική απόφαση. Το πρόβλημα εντοπίζεται στη δικαστηριακή πρακτική που έχει διαμορφωθεί για την έκδοση οριστικής απόφασης, η αναμονή της οποίας είναι, ως γνωστόν, μακρόχρονη διαδικασία.

Υπό αυτό το πρίσμα λοιπόν, στο μεσοδιάστημα έως την έκδοση της οριστικής απόφασης, αν δεν έχει ληφθεί πρωτοβουλία απομάκρυνσης του τέκνου από τον φερόμενο ως εγκληματία γονέα, είναι πιθανή η εξακολούθηση της εγκληματικής συμπεριφοράς εις βάρος του τέκνου. Ως προς τούτο φαίνεται ότι το νέο άρθρο (1532 ΑΚ) δεν παρέχει επαρκή προστασία στο τέκνο που παραμένει εκτεθειμένο στον κίνδυνο τέλεσης ή επανάληψης των

Η αναδιατύπωση των άρθρων 1514, 1515, 1532 υπαγορεύουν ενέργειες και παρεμβάσεις μείζονος σημασίας

^[9] Βλέπε και την απόφαση 1016/2019 (Α1' Πολιτικό Τμήμα) του Αρείου Πάγου (υποσημείωση 10, 1^{ος} διαδικτυακός σύνδεσμος).

Οικογενειακό Δίκαιο

προλεχθέντων συμπεριφορών. Επίσης, παρόλο που η προϊσχύουσα διάταξη έδιδε το χρονικό περιθώριο των 30 ημερών εντός των οποίων ο εισαγγελέας όφειλε να απευθυνθεί στο αρμόδιο δικαστήριο για τις ανωτέρω επιείγουσες περιπτώσεις, αυτό επιμηκύνθηκε σε 90 ημέρες ή και σε έως 180 μέρες (αιτιολογημένη παράταση), χωρίς να συνεικτιμάται επαρκώς πως, ακόμη και η χρήση πρόσφορων μέσων δεν αποτρέπει πάντοτε και πλήρως τον κίνδυνο. Απαιτούνται ταχύτερες διευθετήσεις, έστω και προσωρινές, μέχρι να αποφανθεί οριστικώς το δικαστήριο.

Οι παραπάνω λόγοι, ήδη από το στάδιο της δημόσιας διαβούλευσης του νομοσχεδίου^[10], ήταν η αιτία της επιστολής (17.05.2021) προς την Κυβέρνηση από τον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών και συγκεκριμένα από την Ομάδα Εργασίας για τις Διακρίσεις κατά των Γυναικών και τον Ειδικό Εισηγητή για τη βία κατά των γυναικών, με αίτημα να κατατεθεί άμεσα στη Βουλή και να μην ψηφιστούν οι διατάξεις που παραβιάζουν το Διεθνές Δίκαιο. Οι ενστάσεις τους επικεντρώνονταν στα άρθρα 5, 7, 8, 11, 13, 14 με πυρήνα την επικινδυνότητα και το θιγόμενο συμφέρον του τέκνου σε πιθανές εκδηλώσεις ενδοοικογενειακής βίας, καθώς δεν εξασφαλίζεται επαρκώς η πρόληψη και η εξάλειψή της.

Τον κώδωνα του κινδύνου έκρουσε και με σχετικά σχόλια η Διεθνής Αμνηστία, η οποία μεταξύ άλλων έκρινε ότι μέσω των ορισθέντων αυξάνεται η απειλή των θυμάτων - γυναικών και παιδιών - να εκτίθενται σε κακοποιητικά περιβάλλοντα και η ρύθμιση για τον περιορισμό ή την παύση τους είναι χρονοβόρα και παραβιάζει τη Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης^[11].

**Αναγκαιότητα επέ-
κυνσης των δικαστι-
κών διαδικασιών
προς αποκατάσταση
του συμφέροντος
του τέκνου**

IV. Ο βασικός αντίλογος στις μεταρρυθμίσεις, από την οπτική της κοινωνίας των πολιτών και της επιστήμης της Ψυχολογίας με στατιστική τεκμηρίωση

Στο ίδιο μήκος κύματος και κριτικής κινήθηκε και η κοινωνική και ηθική αντίληψη, παράλληλα με έντονες εγχώριες αντιδράσεις, αναφορικά με την υποχρεωτική (εκ του νόμου) συνεπιμέλεια, με προεξάρχον επιχείρημα την ελλιπή προστασία του ν. 4800/2021 σε περιπτώσεις ενδοοικογενειακής βίας. Ειδικότερα, μεγάλη μερίδα του πληθυσμού, ενώσεις, समाτεία, σύλλογοι, επιστήμονες αλλά και πολιτικοί τόνισαν το μέγεθος της έκτασης του φαινομένου της ενδοοικογενειακής βίας που λαμβάνει χώρα στην Ελλάδα^[12]. Σημειώνεται ότι ούτε ο ν. 3500/2006 ούτε ο νόμος 4531/2018 που κυρώνει τη Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Πρόληψη και την Καταπολέμηση της Βίας κατά των γυναικών και της Ενδοοικογενειακής Βίας (Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης 2011^[13]) έχουν αντιμετωπίσει επαρκώς κατά τους ανωτέρω επικριτές το πρόβλημα.

Ταυτόχρονα, η επιστήμη της ψυχολογίας υπογραμμίζει το τεράστιο ζήτημα που ανακύπτει σχετικά με τις παρεκκλίνουσες συμπεριφορές στην οικογένεια που λαμβάνουν χώρα είτε άμεσα (στο τέκνο) είτε έμμεσα (στη μητέρα ή σπανιότερα στον πατέρα) κατά την άσκηση της γονικής μέριμνας και του δικαιώματος επικοινωνίας. Τα αποτελέσματα στατιστικών ερευνών και οι καταγγελίες που καταγράφονται καθημερινά στα αστυνομικά τμήματα και στα Ειδικά Συμβουλευτικά Κέντρα για θέματα βίας σε όλες τις αναπτυγμένες χώρες είναι συντριπτικά. Ενδεικτικά, το 2018 στην Ελλάδα καταγράφηκαν 2.864 καταγγελίες με το ποσοστό της τάξεως του 64% να

^[10] Τέθηκε σε ισχύ την Πέμπτη 18.03.2021 και ώρα 21:00, παράλληλα με την πρόσκληση του Υπουργού Δικαιοσύνης, κυρίου Κωνσταντίνου Τσιάρα, να συμμετάσχουν οι πολίτες στη δημόσια ηλεκτρονική διαβούλευση λόγω της σπουδαιότητας του θέματος. Ολοκληρώθηκε την Πέμπτη 01.04.2021 και ώρα 21:00. Μάλιστα, 14.815 σχόλια που αναρτήθηκαν από το κοινό, συμπεριλαμβάνονται εντός της αιτιολογικής έκθεσης του νόμου.

^[11] Αναλυτικά οι τοποθετήσεις του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών και της Διεθνούς Αμνηστίας στις διαδικτυακές ιστοσελίδες (κατ' αντιστοιχία) <https://spcommreports.ohchr.org/TMResultsBase/DownloadPublicCommunicationFile?gId=26416>

<https://tvxs.gr/news/ellada/diethnis-amnistia-gianomosxedio-synepimeleias-apeili-gia-ta-thymata-endooikogeneiakis-b>

^[12] Μεταξύ των ομάδων αυτών ήταν η Ελληνική Εταιρεία Ψυχαναλυτικής Ψυχοθεραπείας Παιδιού και Εφήβου, η Εταιρεία Οικογενειακού Δικαίου, ο Συνήγορος του Πολίτη, η Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, η Πρωτοβουλία Δικηγόρων «Νομικά Θέματα Συν-Επιμέλεια», η οργάνωση για την ισότητα των φύλων ΔΙΟΤΙΜΑ και η Refugee Support Aegean.

^[13] Νόμος 3500/2006, ΦΕΚ Α' 232/24.10.2006 / Νόμος 4531/2018, ΦΕΚ Α' 62/05.04.2018.

Οι βασικές μεταρρυθμίσεις που επέφερε ο νόμος 4800/2021

είναι μητέρες, το 53% παντρεμένες, το 6% σε συμβίωση, το 7% σε διάσταση και ένα ακόμα 7% διαζευγμένες.

Επικουρικά, το Κέντρο Ερευνών Innocenti της Unicef, αναφέρει ότι το 80% των 3.500 παιδιών κάτω των 15 ετών, πεθαίνουν από κακοποίηση ή παραμέληση κάθε χρόνο και το Ευρωπαϊκό Ινστιτούτο για την Ισότητα των Φύλων επισημαίνει ότι το διάστημα 2012-2017 ο αριθμός καταγγελιών ενδοοικογενειακής βίας στις αστυνομικές αρχές αυξήθηκε κατά 49%. Τα στοιχεία του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας αποκαλύπτουν ότι 3 στα 4 (ή 300 εκατομμύρια) παιδιά 2-4 ετών υφίστανται συστηματική σωματική και/ή ψυχολογική βία από τους γονείς, 1 στις 5 γυναίκες και 1 στους 13 άντρες έχουν κακοποιηθεί σεξουαλικά σε ηλικία 0-17 ετών και το 50% - 90% των παιδιών που κακοποιούνται δεν λαμβάνουν καμία βοήθεια, διότι η κακοποίηση δε φτάνει ποτέ στις αρχές.

Ο ν. 4800/2021, με τις ρυθμίσεις του, δεν φαίνεται να εισάγει ρυθμίσεις για την αποτελεσματική αποτροπή ή τον περιορισμό του φαινομένου κατά την άσκηση της γονικής μέριμνας και του δικαιώματος της επικοινωνίας.

Συμπεράσματα

Ανακεφαλαιώνοντας, η μεταρρύθμιση του Οικογενειακού Δικαίου, ήταν μια πρωτοβουλία που έπρεπε να πραγματοποιηθεί και εμπεριέχει σημαντικές τροποποιήσεις. Εντούτοις, ο νομοθέτης στην προσπάθεια αυτή έχει υποπέσει στη μετατόπιση - ως ένα σημείο - του «παιδοκεντρικού» χαρακτήρα του, τείνοντας προς το «γονεοκεντρικό» και δίδοντας προτεραιότητα στα δικαιώματα των γονέων. Οπωσ-

δήποτε, η ουσιαστική παρουσία και συμμετοχή τους στην ανατροφή του τέκνου τους είναι επιβεβλημένη. Παρά ταύτα, δεν αποτελεί αυτοτελές ζητούμενο, αλλά επιδιώκεται στο πλαίσιο της προαγωγής του συμφέροντος του τέκνου. Ασφαλώς, για να επιτευχθεί η προώθηση του συμφέροντος του τέκνου είναι αναγκαία η αρμονική συνεργασία των γονέων και το δικαιο οφείλει να την ενθαρρύνει με τις διατάξεις του, ωστόσο δεν πρέπει να λησμονηθεί ότι οι τεταμένες σχέσεις είναι σύννητες φαινόμενο επί λύσης ή ακύρωσης του γάμου ή του συμφώνου συμβίωσης, γεγονός που καθιστά, ενδεχομένως, κατά περίπτωση, δυσλειτούργητη την ισόχρονη υποχρεωτική συνεπιμέλεια, με τους όρους του ν. 4800/2021. Στις ανθρώπινες και δη στις οικογενειακές σχέσεις δεν είναι πάντοτε εφικτές οι οριζόντιες λύσεις. Η ορθότερη προσέγγιση είναι το δικαστήριο να έχει τη διακριτική ευχέρεια να εκδικάζει τις υποθέσεις χωρίς νομοθετικές προεπιλογές («in concreto»), εξειδικεύοντας το ίδιο την αόριστη νομική έννοια του συμφέροντος του τέκνου με εξατομικευμένη κρίση, αλλά και σεβόμενο την εκάστοτε προσωπικότητα των εμπλεκόμενων (άρθρο 2 §1 του Συντάγματος), ούτως ώστε να οδηγηθεί σε δίκαιες αποφάσεις. Εξ ου και εξακολουθεί το αίτημα όλων των νομικών φορέων για την ίδρυση Οικογενειακών Δικαστηρίων που θα απαρτίζονται από εξειδικευμένους δικαστές και θα συνεπικουρούνται από ειδική υπηρεσία παιδοψυχολόγων και κοινωνικών λειτουργών, καταλήγοντας σε δίκαιες και βιώσιμες λύσεις.

•••••

Η παρεχόμενη γονική ισότητα από τον ν.4800/21 λειτουργεί κατασταλτικά για τις άσχημες έκρυθμες καταστάσεις που μπορεί να επισύρει η λύση του γάμου